

ΜΟΥΣΕΙΟ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ
ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Τμήμα Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων

Εκπαιδευτικό πρόγραμμα: ***Το Βυζαντινό Κάστρο***
Πρόταση για υλοποίηση από εκπαιδευτικούς

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	σελ. 4
Στο μουσείο	σελ. 5
Περιγραφή του προγράμματος	σελ. 6
Παράρτημα	σελ. 11

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μεγάλος είναι ο αριθμός των σχολείων τα οποία επιθυμούν να συμμετάσχουν στα εκπαιδευτικά προγράμματα του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού και γι' αυτό το λόγο είναι αδύνατον να ικανοποιηθούν όλες οι αιτήσεις για συμμετοχή. Για να καλυφθούν αυτές οι ανάγκες υπάρχει η δυνατότητα διεξαγωγής διαφόρων εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Ένα από τα προγράμματα που διαμορφώθηκε με τρόπο ώστε να μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς την παρουσία μουσειοπαιδαγωγού είναι και το συγκεκριμένο.

Το πρόγραμμα *Το Βυζαντινό Κάστρο* απευθύνεται σε μαθητές Ε' και Στ' τάξης και οι στόχοι γύρω από τους οποίους δομήθηκε είναι οι εξής:

- Να ανακαλέσουν στη μνήμη τους οι μαθητές τις πληροφορίες που σχετίζονται με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία.
- Να εξοικειωθούν οι μαθητές με την έννοια της πόλης-κάστρου στη μεσοβυζαντινή εποχή.
- Να παρατηρήσουν τα αντικείμενα που εκτίθενται στην αίθουσα "Το βυζαντινό κάστρο" και ερμηνεύοντάς τα να βγάλουν συμπεράσματα για τα επαγγέλματα της εποχής, την καθημερινή ζωή και τον πολεμικό εξοπλισμό.

Το πρόγραμμα διαρθρώνεται σε τρεις ενότητες. Η χρονική διάρκεια του προγράμματος υπολογίζεται περίπου στην 1 ώρα και 30 λεπτά, εφόσον και οι τρεις ενότητες πραγματοποιηθούν στον χώρο του μουσείου. Εναλλακτικά, οι πρώτες δύο ενότητες θα μπορούσαν να υλοποιηθούν στην σχολική τάξη και στο μουσείο να υλοποιηθεί μόνο η τρίτη ενότητα. Έτσι ο απαιτούμενος χρόνος μειώνεται στα 40 λεπτά.

ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Είναι χρήσιμο πριν έρθετε στο μουσείο να έχετε συζητήσει με τους μαθητές για το τι μπορούν και τι δεν μπορούν να κάνουν στο μουσείο. Επειδή σε όλες τις αίθουσες εκτίθενται τα αυθεντικά αντικείμενα εκτός προθηκών, θα πρέπει να τους γίνει ξεκάθαρο πως δεν επιτρέπεται να ακουμπούν τα εκθέματα για την ασφάλεια των ίδιων αλλά και των εκθεμάτων. Επίσης ζητάμε από τα παιδιά να κινούνται στο μουσείο βαδίζοντας και όχι τρέχοντας, ώστε να αποφευχθούν τυχόν ατυχήματα. Κατά την παραμονή σας στο μουσείο φροντίστε όλες οι συζητήσεις να γίνονται σε χαμηλούς τόνους ώστε να μην ενοχλούνται οι υπόλοιποι επισκέπτες του μουσείου. Καλό είναι στο σχολείο να γίνει και ο χωρισμός των μαθητών σε 3 ομάδες, για να εργαστούν στο χώρο του μουσείου, στο 3ο μέρος του προγράμματος.

Όταν φτάσετε στο μουσείο θα εξηγήσετε στους φύλακες ότι πρόκειται να υλοποιήσετε μόνοι σας το εκπαιδευτικό πρόγραμμα "Το βυζαντινό κάστρο". Θα ζητήσετε από το προσωπικό του μουσείου να σας δώσουν 3 πινακίδες για τα παιδιά.

Στη συνέχεια θα πάτε στην αίθουσα "Το βυζαντινό κάστρο". Μπορείτε να παρατηρήσετε για λίγο την αίθουσα για να διαπιστώσουν τα παιδιά ότι θυμίζει κάστρο, με τη μεταλλική κατασκευή αριστερά να μοιάζει με πύργο. Το δάπεδο μιμείται το χώμα έξω από ένα κάστρο. (Παρακαλούμε να προσέχετε τα παιδιά να μην βγάζουν τα πετραδάκια από το πάτωμα. Τους αρέσει πολύ να το κάνουν, καταστρέφεται όμως έτσι το πάτωμα). Εδώ θα μιλήσετε για τα κάστρα και τα μέρη τους. Οι μαθητές θα καθίσουν στο πάτωμα.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ

Τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη ενότητα του προγράμματος στηρίζονται σε ερωταποκρίσεις. Οι ερωτήσεις που δίνονται είναι ενδεικτικές. Μπορείτε να τις εμπλουτίσετε ή και να αφαιρέσετε κάποιες από αυτές. Οι απαντήσεις, όσον αφορά την αρχαιολογική πληροφορία, είναι οι σωστές. Σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να προστεθούν και άλλες πληροφορίες. Μπορεί οι μαθητές να δώσουν παρεμφερείς ή και διαφορετικές απαντήσεις. Εάν δεν μας δώσουν τις απαντήσεις που επιθυμούμε δεν τις απορρίπτουμε ως λανθασμένες, αλλά με επιπλέον ερωτήσεις, τους βοηθάμε να ανακαλύψουν τις σωστές.

Παρακάτω δίνεται η αναλυτική περιγραφή των ενοτήτων του προγράμματος, ενώ δίνεται και όλο το απαραίτητο πληροφοριακό υλικό και το σχετικό εποπτικό υλικό για την διεξαγωγή του προγράμματος.

Ενότητα 1:

Η συγκεκριμένη ενότητα έχει ως στόχο να ανακαλέσουν τα παιδιά στην μνήμη τους πληροφορίες σχετικές με την Βυζαντινή Αυτοκρατορία. Είναι βασικό, πριν ξεκινήσει η ενασχόληση των παιδιών με την θεματική των κάστρων να τους είναι ξεκάθαρο για ποια χρονική περίοδο μιλάμε και ποιες είναι οι ευρύτερες συνθήκες στην περιοχή. Έτσι οι ερωτήσεις που θα μπορούσαν να γίνουν σε αυτήν την ενότητα είναι οι εξής:

_Παρατηρώντας τον χάρτη (**εικόνα 1**)¹ ρωτάμε τα παιδιά ποια είναι η αυτοκρατορία που απεικονίζεται. οι σωστές απαντήσεις σε αυτή την ερώτηση είναι 2: *Ρωμαϊκή και Βυζαντινή.*

_Πώς είναι δυνατόν να υπάρχουν 2 σωστές απαντήσεις; *Επειδή ο χάρτης απεικονίζει την αυτοκρατορία στην μεταβατική της φάση.*

_Ποιο γεγονός σηματοδοτεί την μετάβαση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Βυζαντινή; *Η μετακίνηση της πρωτεύουσας.*

_Ποια ήταν η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας; *Η Ρώμη.*

_Ποια ήταν η πρωτεύουσα της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας; *Η Κωνσταντινούπολη.*

_Ποιος έχτισε την Κωνσταντινούπολη; *Ο Μέγας Κωνσταντίνος.*

_Πότε έχτισε ο Μέγας Κωνσταντίνος την Κωνσταντινούπολη; *Το 330 μ. Χ.*

_Πότε και με ποιο γεγονός τελειώνει η Βυζαντινή εποχή; *Το 1453 με την Άλωση από τους Οθωμανούς.*

_Σε πόσες και ποιές περιόδους χωρίζουν οι Ιστορικοί την Βυζαντινή Εποχή (**εικόνα 2**);

Σε 3. Την Πρωτοβυζαντινή (από την ίδρυση της Κωνσταντινούπολης το 330 μ. Χ. έως την άνοδο στο θρόνο του Ηράκλειου το 610 μ. Χ.), την Μεσοβυζαντινή (από την άνοδο στο θρόνο του Ηράκλειου το 610 μ. Χ. μέχρι την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 μ. Χ.) και την Υστεροβυζαντινή (από την Άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 μ. Χ. μέχρι την Άλωσή της από τους Οθωμανούς το 1453 μ. Χ.)

¹ Οι εικόνες παρατίθενται στο παράρτημα

*Σημειώνουμε πως οι πόλεις - κάστρα για τις οποίες θα μιλήσουμε δημιουργήθηκαν στη μεσοβυζαντινή και την υστεροβυζαντινή περίοδο και διατηρήθηκαν έως το τέλος της Βυζαντινής εποχής.

Ενότητα 2:

Στην συγκεκριμένη ενότητα ζητούμενο είναι τα παιδιά να παρατηρήσουν τις εικόνες και βάσει των παρατηρήσεών τους να εξάγουν συμπεράσματα για τις ιδιαιτερότητες της πόλης - κάστρου, τα κριτήρια επιλογής της θέσης για μια πόλη - κάστρο και άλλα συναφή θέματα. Έτσι, χρησιμοποιώντας τις εικόνες οι ενδεικτικές ερωτήσεις είναι οι εξής:

_Περιγράψτε την εικόνα που βλέπετε (**εικόνα 3**) → *Επίπεδο έδαφος. Πολλά σπίτια χτισμένα το ένα δίπλα στο άλλο, μεγάλος κάθετος δρόμος και μικρότεροι οριζόντιοι (Ιπποδάμειο σύστημα, Ρυμοτομία). Αρκετά "ανοίγματα"/πύλες σε διάφορα σημεία του τείχους για την είσοδο και έξοδο των ανθρώπων.*

* Ο τρόπος που έχτιζαν τις πόλεις στα Ρωμαϊκά χρόνια και την Πρωτοβυζαντινή περίοδο (αρχή 7ου αι μ. Χ.)

_Περιγράψτε την εικόνα που βλέπετε (**εικόνα 4**) → *Απότομο έδαφος. Λίγα σπίτια, χτισμένα άτακτα το ένα δίπλα στο άλλο, δεν υπάρχει ρυμοτομία. Μονά και διπλά τείχη για καλύτερη προστασία. Τα σπίτια είναι χτισμένα μέσα στην περιοχή των διπλών τειχών και στο υψηλότερο σημείο της πόλης (ΑΚΡΟΠΟΛΗ) Λιγότερα "ανοίγματα"/πόρτες για την είσοδο και έξοδο των ανθρώπων*

*Από τον 7ο - 8ο αι μ.Χ. άρχισαν διάφορες επιδρομές στην Βυζαντινή Αυτοκρατορία και πολλές πόλεις καταστράφηκαν. Έτσι για λόγους άμυνας αλλάζει ο τύπος δόμησης των πόλεων.

_Συγκρίνετε τις δύο εικόνες (εικόνα 3 και εικόνα 4)

_Τι είναι μία πόλη - κάστρο; *Μία πόλη με τείχη γύρω - γύρω. Άρα όταν μιλάμε για κάστρο, εννοούμε το σύνολο: σπίτια, πύργοι, τείχη. Δεν υπάρχουν πριν από τον 7^ο αι. μ.Χ. (χτίζονται στη μεσοβυζαντινή εποχή)*

_Παρατηρήστε την εικόνα (**εικόνα 5**). Πού χτίζονται οι πόλεις κάστρα; → *Σε υψώματα (φυσικά οχυρωμένα μέρη) κοντά στη θάλασσα, δηλαδή σε τοποθεσίες με θέα και εποπτεία της περιοχής για να βλέπουν τους εχθρούς από μακριά.*

*Από τον 9^ο αι. μ.Χ. οι πόλεις συρρικνώθηκαν και οχυρώθηκαν λόγω των εχθρών ή εγκαταλείφθηκαν και ιδρύθηκαν νέες πόλεις με πιο γερά τείχη. Έτσι, δημιουργήθηκαν οι πόλεις-κάστρα.

Παιχνίδι: βρίσκουμε τα μέρη του κάστρου

Μοιράζουμε τις φωτογραφίες (**εικόνα 6, 7, 8 και 9**) στις τρεις ομάδες παιδιών που έχουν δημιουργηθεί από το σχολείο και τους δίνουμε 1-2 λεπτά για να τις παρατηρήσουν.

- Ομάδα 1: Πύλες (εικόνα 6 & 7)
 Ομάδα 2: Πύργοι (εικόνα 8)
 Ομάδα 3: Περίδρομος (εικόνα 9)

Στην συνέχεια προχωράμε στις ερωταποκρίσεις.

Ομάδα 1: Πύλες (εικόνα 6 & 7)

Παρατηρήστε τις φωτογραφίες. Τι βλέπετε;	→	Πύλες (ανοίγματα).
Πώς είναι οι πύλες;	→	Οι πύλες στις πόλεις-κάστρα είναι μικρές και στενές.
Γιατί;	→	Για να φυλάσσονται ευκολότερα και να μην μπορούν να περάσουν πολλοί άνθρωποι ταυτόχρονα.
Οι πύλες θα είχαν κάποια πόρτα;	→	Ναι
Γιατί δε σώζεται σήμερα;	→	Γιατί ήταν ξύλινη, και το ξύλο δε διατηρείται.
Πόσες πύλες θα είχε μια πόλη-κάστρο;	→	Λίγες, για να ελέγχονται καλύτερα και ευκολότερα.

Ομάδα 2: Πύργοι (εικόνα 8 και στη συνέχεια εικόνα 5)

Παρατηρήστε τη φωτογραφία. Τι βλέπετε;	→	Πύργους
Τι σχήματα έχουν οι πύργοι;	→	Τετράγωνο, Κυκλικό, Πολυγωνικό
Για ποιο λόγο χτίζονται οι πύργοι;	→	Καταρχάς για τη σταθερότητα του τείχους, έπειτα για παρατηρητήριο και τέλος για να κάνουν άμυνα οι στρατιώτες.
Πού βρίσκονται οι πύργοι στη φωτογραφία με το κάστρο του Πλαταμώνα (εικόνα 5)	→	Γύρω-γύρω και σε διάφορα μέρη του τείχους

Ομάδα 3: Περίδρομος (εικόνα 9)

Παρατηρήστε τη φωτογραφία. Τι βλέπετε;	→	Ένα τείχος με πύργους.
Ποιο είναι το μέσα και ποιο το έξω στη φωτογραφία;	→	Έξω η θάλασσα, άρα εμείς βλέπουμε το τείχος μέσα από την πόλη-κάστρο
Παρατηρήστε αυτόν το στενό διάδρομο που βρίσκεται στο ανώτερο μέρος του. Γνωρίζετε πώς λέγεται;	→	Περίδρομος
Σε τι χρησίμευε;	→	Για να περπατούν και να μετακινούνται εύκολα οι στρατιώτες και να βλέπουν έξω.
Πώς λέγεται το πάνω μέρος του τείχους, μπροστά από τον περίδρομο, από όπου πολεμούσαν οι στρατιώτες;	→	Πολεμίστρες, επάλξεις ή μετερίζια.

Συνοψίζουμε τα μέρη μιας πόλης - κάστρου: σπίτια, τείχη, πύλες, πύργοι, περίδρομος και πολεμίστρες.

Η καθημερινή ζωή σε μία πόλη - κάστρο:

Τι είναι μια πόλη-κάστρο;

→ Μία πόλη οχυρωμένη, καταφύγιο πληθυσμού από τις εχθρικές επιδρομές.

Ωστόσο, οι άνθρωποι που κατοικούσαν σε μια τέτοια πόλη δε θα πολεμούσαν συνέχεια.

Τι δουλειές και τι ασχολίες είχαν σε περίοδο ειρήνης.

→ Γεωργική καλλιέργεια, κτηνοτροφία, βιοτεχνία, εργαστήρια, ναυτιλία, εμπόριο, πολεμικές ασκήσεις.

Ενότητα 3

Καθημερινή ζωή των κατοίκων μιας πόλης - κάστρου. Εργασία σε ομάδες.

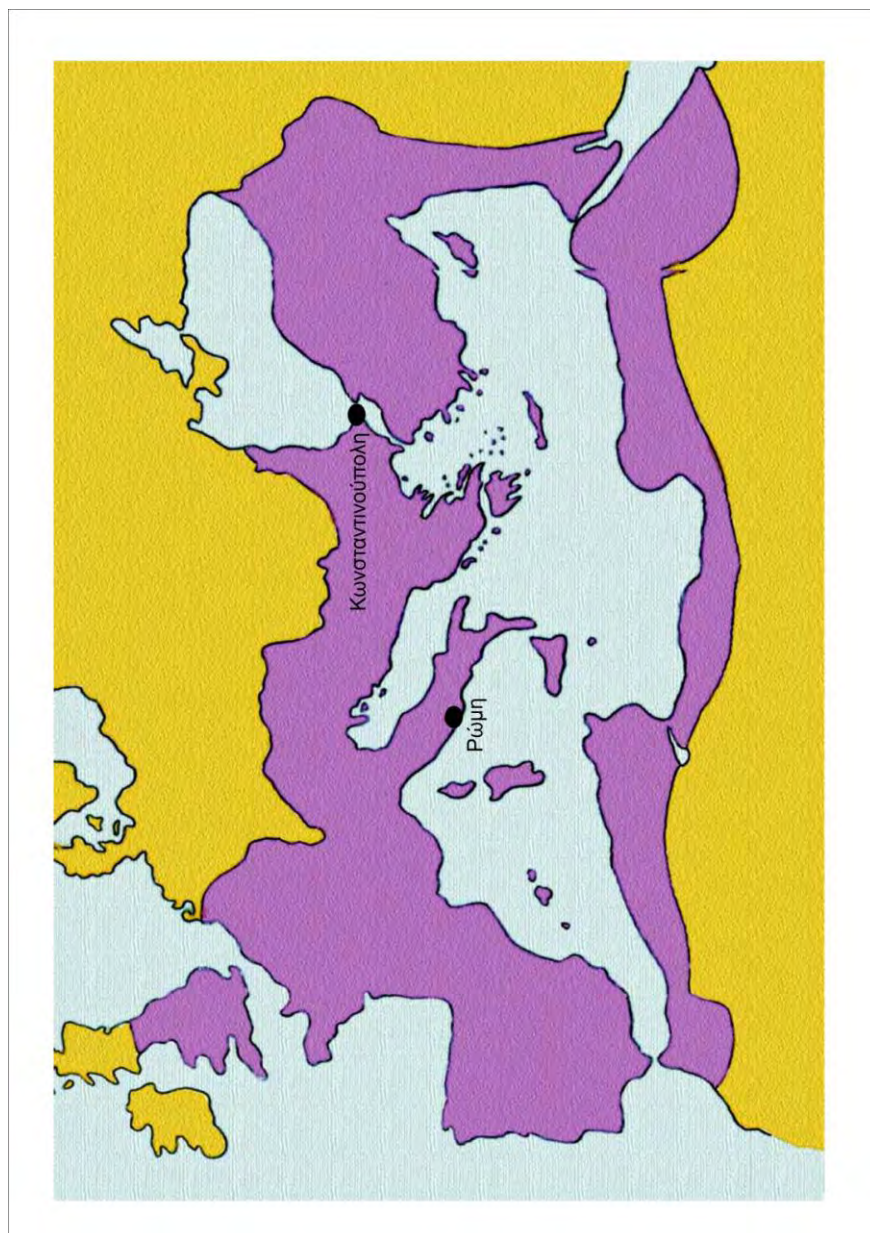
Στο παράρτημα υπάρχει φωτογραφία της αίθουσας (εικόνα 10) και σε αυτήν σημειώνονται τα σημεία στα οποία θα πρέπει να τοποθετηθούν οι τρεις ομάδες.

1. Επαγγέλματα – Εργαστήρια (Φύλλο εργασίας 1)
2. Καθημερινή Ζωή (Φύλλο εργασίας 2)
3. Άμυνα – Πολεμικός εξοπλισμός (Φύλλο εργασίας 3).

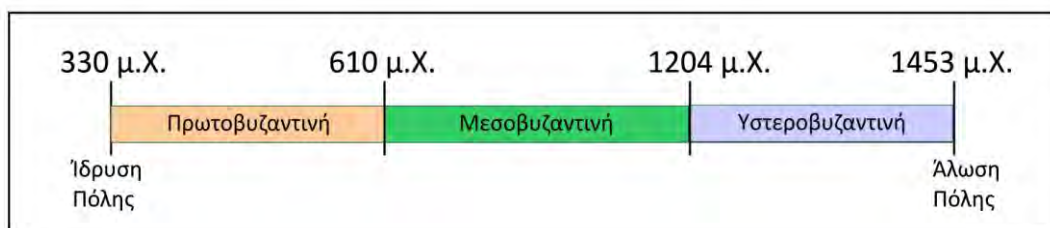
Η κάθε ομάδα θα πάρει από ένα φύλλο εργασίας. Παρατηρώντας τα αντικείμενα που αντιστοιχούν στην ομάδα τους τα παιδιά συμπληρώνουν τα κενά πεδία του φύλλου εργασίας. Όταν συμπληρωθεί όλο το φύλλο η κάθε ομάδα θα πρέπει να προετοιμαστεί ώστε να παρουσιάσει τα αποτελέσματα της παρατήρησης και της ερμηνείας στις υπόλοιπες. Οι μαθητές κάθε ομάδας, χωρισμένοι σε ομάδες, θα πρέπει να παρουσιάσουν με παντομίμα τη χρήση των αντικειμένων που μελέτησαν. Όταν όλες οι ομάδες είναι έτοιμες αρχίζουν οι παρουσιάσεις. Πρώτα παρουσιάζει η ομάδα 1 τα δεδομένα που αναγράφονται στο φύλλο εργασίας και στη συνέχεια το στιγμιότυπο της παντομίμας. Τα παιδιά από τις άλλες ομάδες εφόσον θα έχουν ενημερωθεί για τα αντικείμενα που μελέτησε η ομάδα θα είναι σε θέση να ονομάσουν το αντικείμενο που αναπαριστάται στην παντομίμα. Στην συνέχεια με τον ίδιο τρόπο θα ακολουθήσουν και οι άλλες 2 ομάδες.

Το πρόγραμμα ολοκληρώνεται όταν έχουν τελειώσει και οι τρεις παρουσιάσεις. Σε αυτό το σημείο μπορείτε να κάνετε μια σύντομη συζήτηση με τα παιδιά ώστε να ανιχνεύσετε τι έχουν αποκομίσει από το πρόγραμμα, σε ποια σημεία δυσκολεύτηκαν και ποια τους φάνηκαν περισσότερο διασκεδαστικά. Τους ζητάτε να συγκεντρώσουν τα μαξιλάρια καθώς και όποιο άλλο υλικό έχετε δανειστεί από το Μουσείο για να το επιστρέψετε στην υποδοχή.

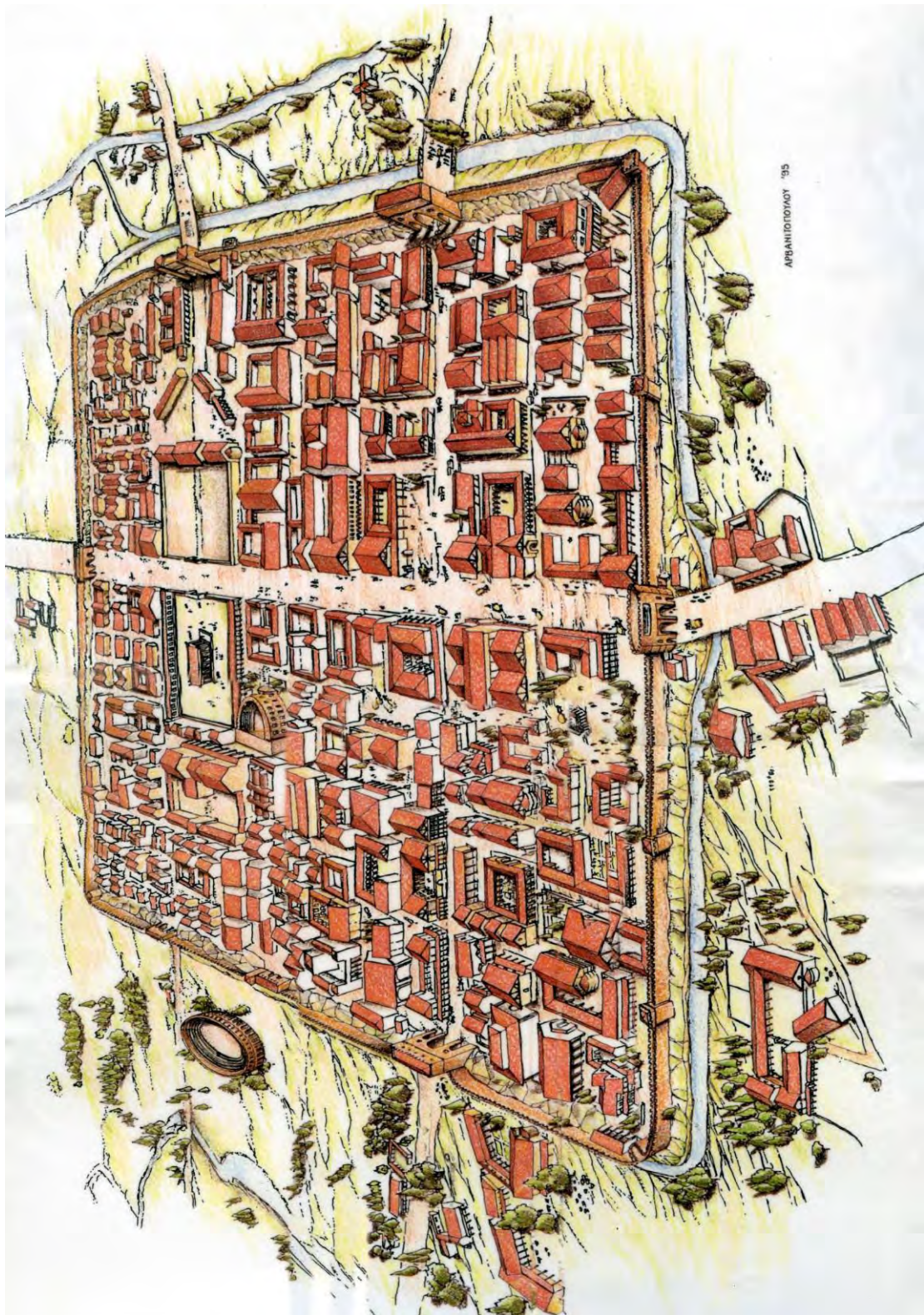
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ - ΕΙΚΟΝΕΣ

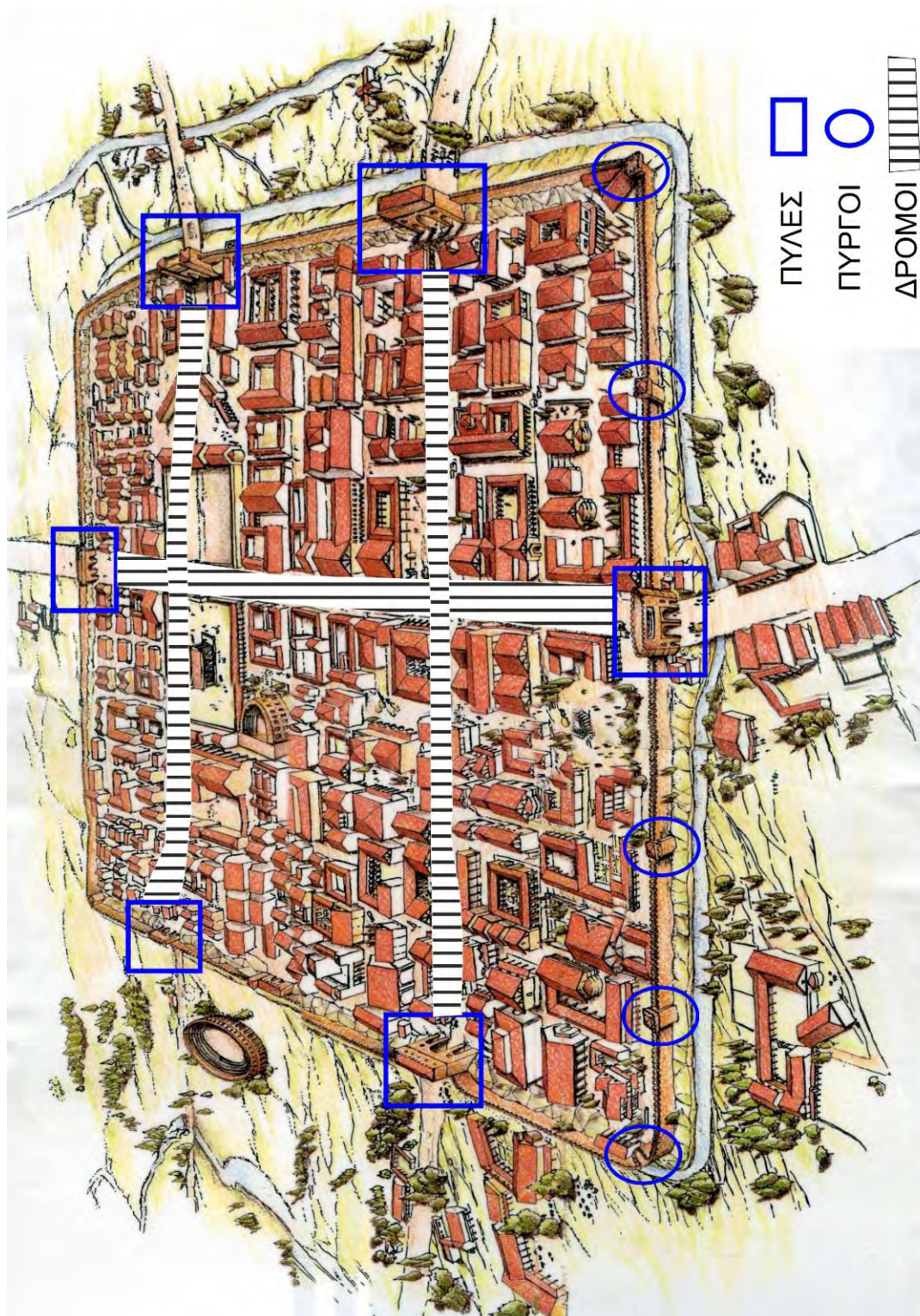
Εικόνα 1

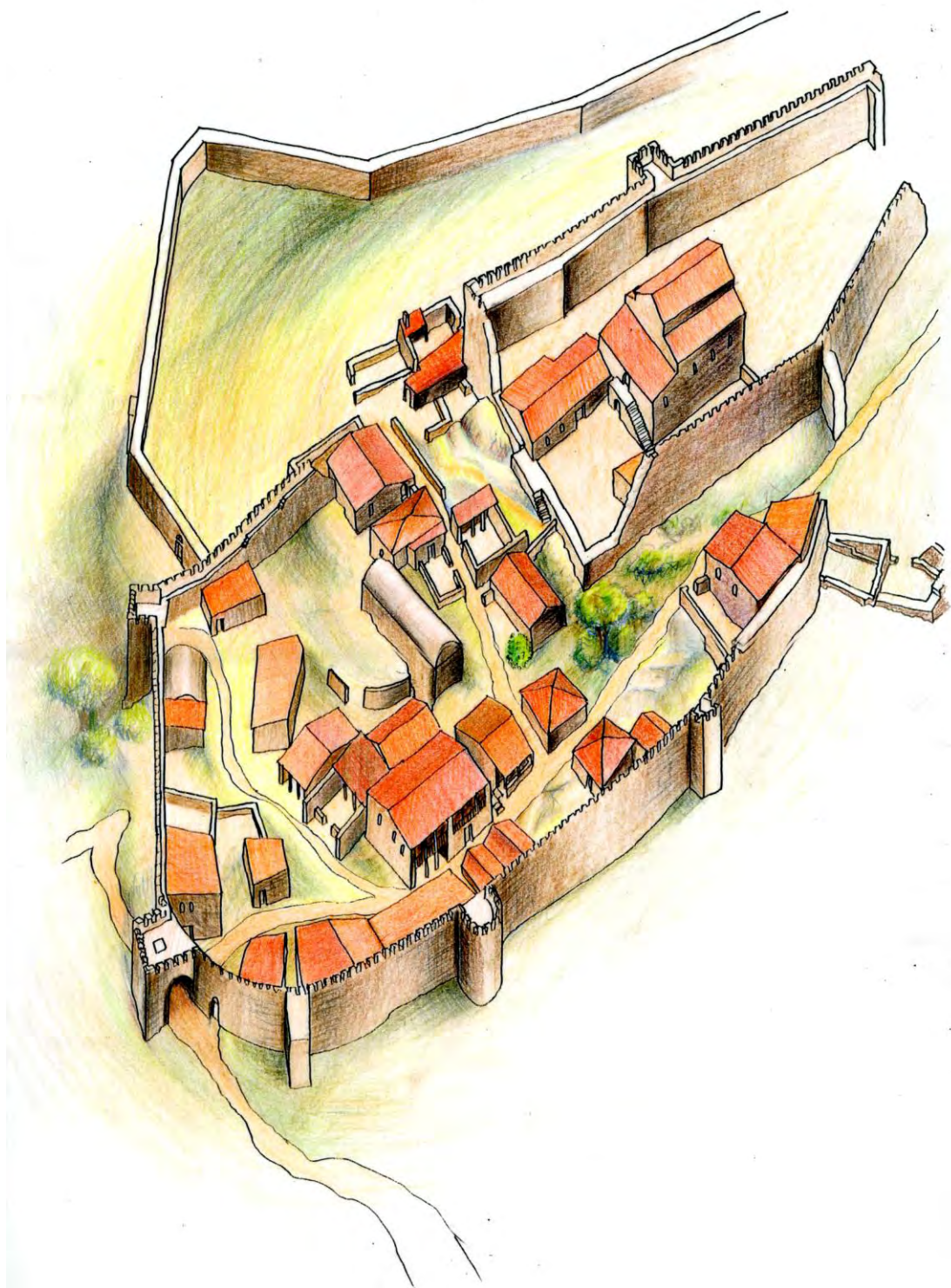
Εικόνα 2

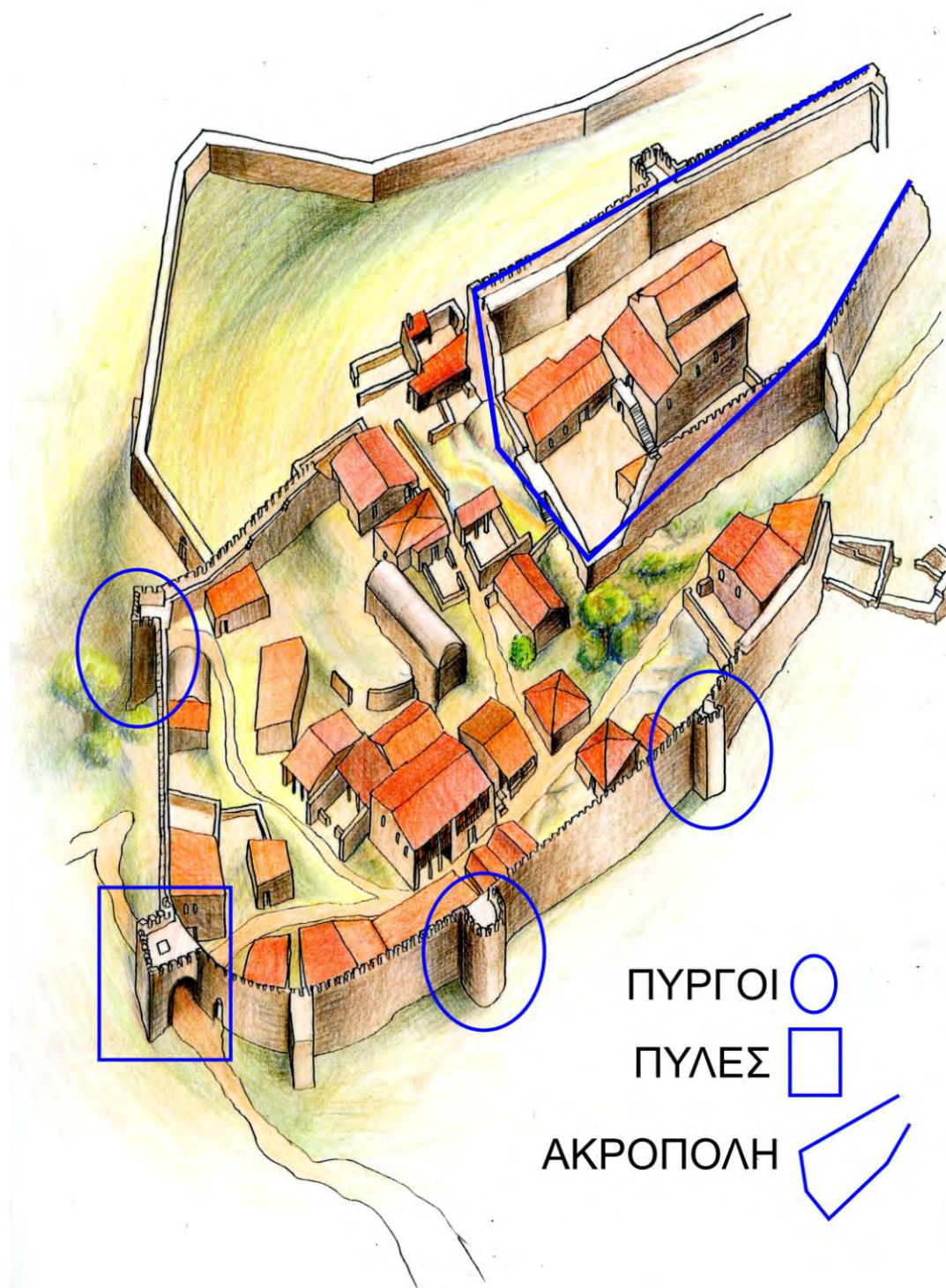
Εικόνα 3

Εικόνα 3

Εικόνα 4

Εικόνα 4

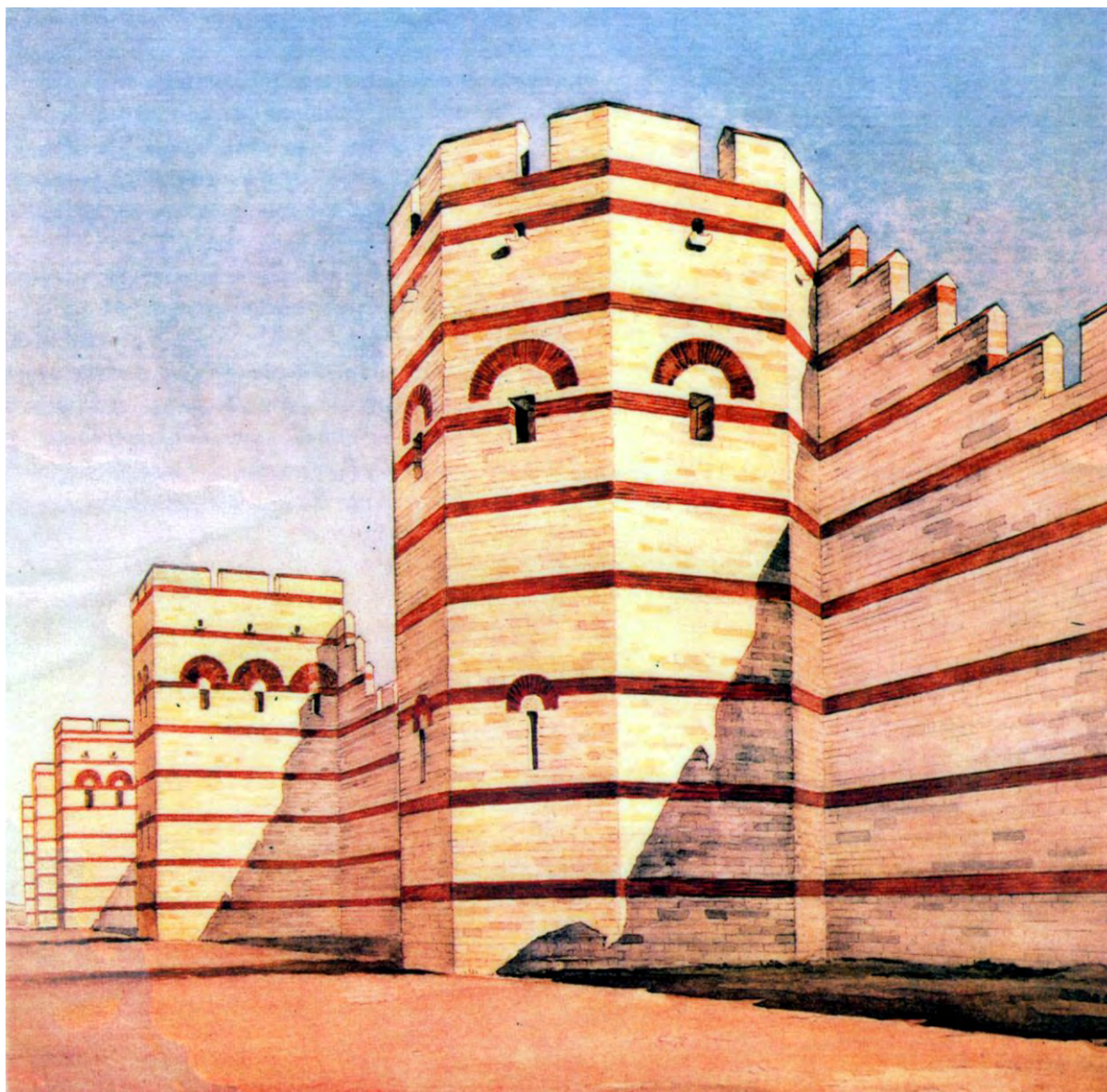
Εικόνα 5

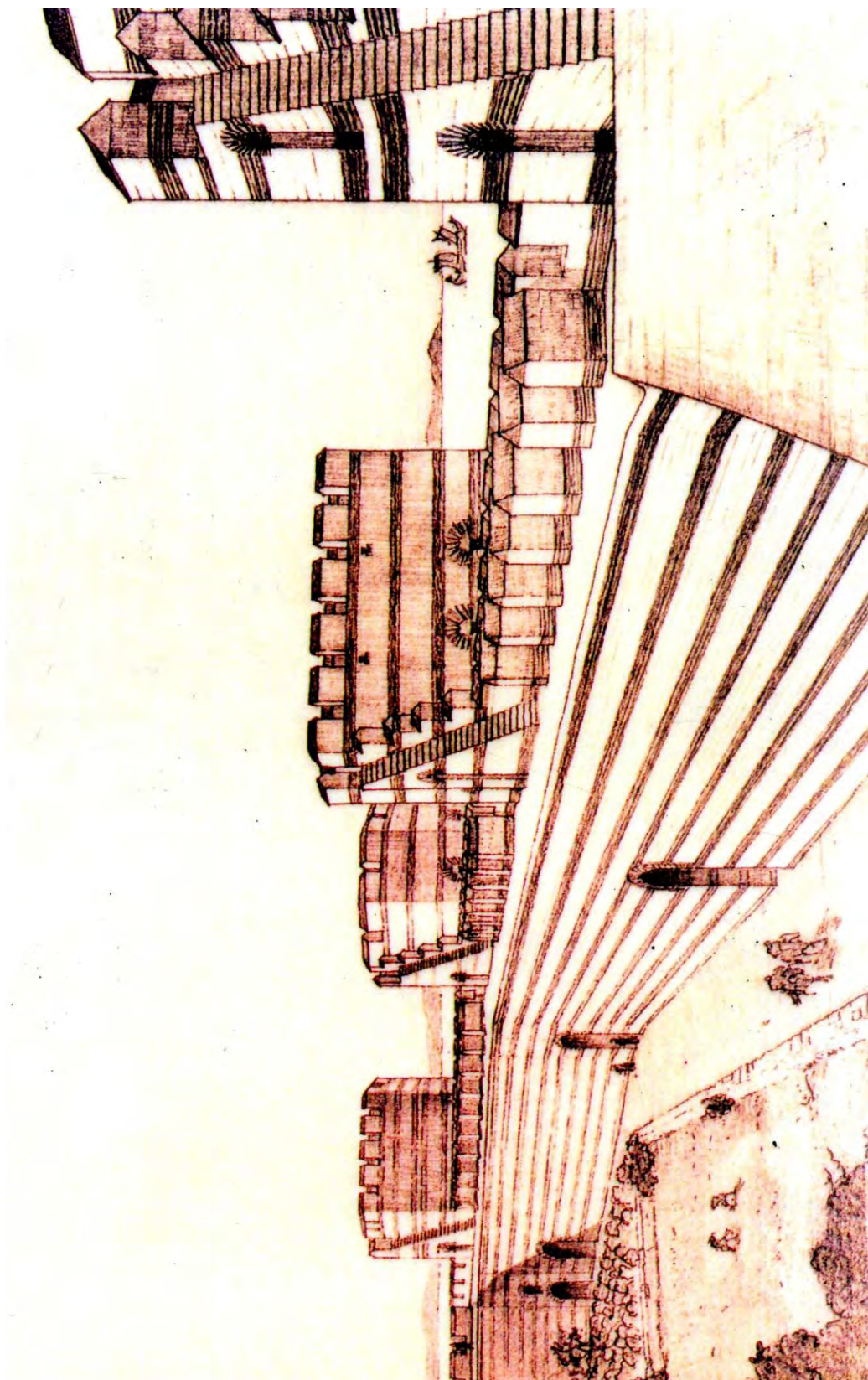
Εικόνα 6

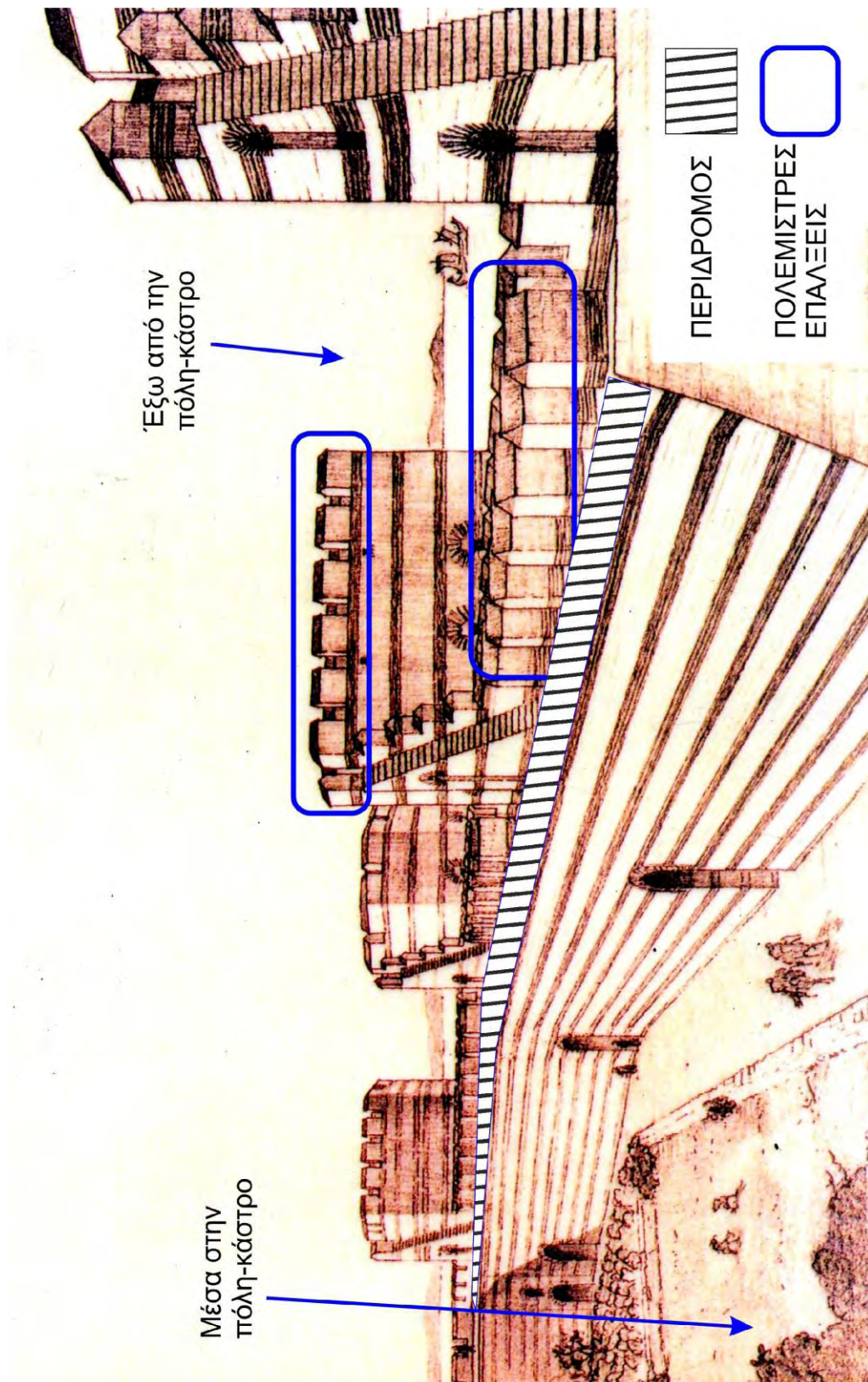
Εικόνα 7

Εικόνα 8

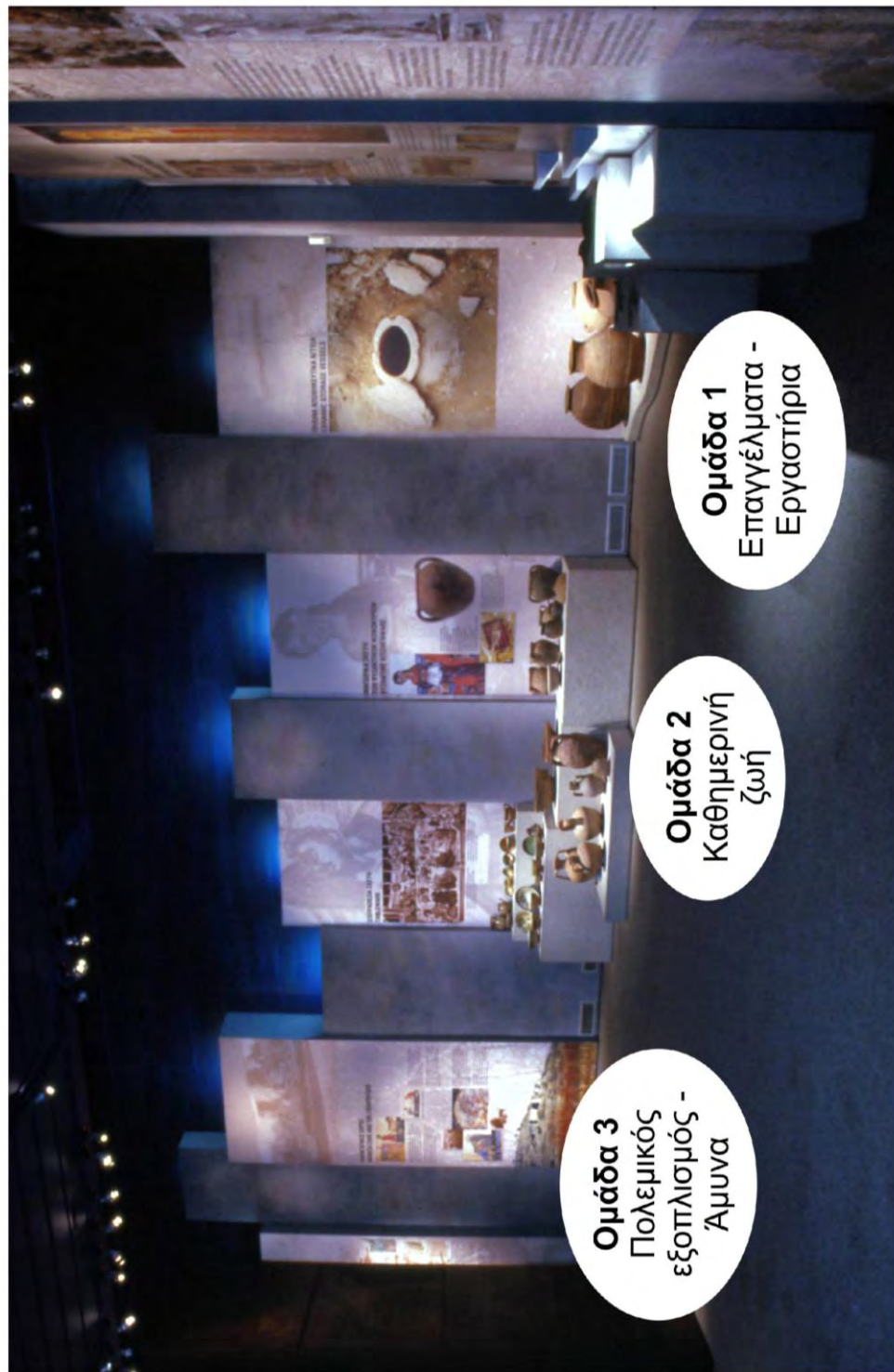

Εικόνα 9

Εικόνα 9

Αίθουσα 6: Το Βυζαντινό Κάστρο

Εικόνα 10